

Marianne Stang
Úbach - Palenberg
Deutschland
marianne.stang@t-online.de

UDK 746.2:677](494)
069.5:746.2
677:746.2
Stručni rad/Professional paper
Primljeno/Recieved: 24.08.2002.

Konjska dlaka i slama - sirovine za čipku?

U radu se opisuju dva materijala od kojih se također izrađuje čipka: konjska dlaka i slama. Ukazuje se na neke prednosti konjske dlake pred lanenom niti pri izradi čipke. Prikazuje se rad poduzeća Braće Jeanneret iz Neuchatela. Bila je to prva tvrtka koja je proizvodila šarenu čipku od neobičnog materijala poput slame, tkanih ili pletenih vrpci, riblje kosti, kože, konjske dlake pa čak i lišća banane. Koristila se čak i manilska konoplja.

ključne riječi: konjska dlaka, slama, tekstilni materijali, čipkarstvo (Švicarska), muzejske zbirke

Konjska dlaka od grive i repa zbog svoje je čvrstoće i elastičnosti vrlo pogodna za obradu u tekstilnoj industriji. Opredanjem i ukončavanjem konjskih dlaka s pamučnim vlaknima dobivaju se niti konjske dlake najbolje kakvoće. Poznato je da se one prerađuju u materijal za naslonjače i krute umetke koji se nazivaju i međupodstavnim umecima, a koriste, npr., za pojačavanje ovratnika na muškim ogrtačima.

Ovdje neće biti riječi o toj pređi konjske dlake, već o čistoj konjskoj dlaci koja se koristi za ili kod izrade čipke. Tako mnogi autori navode da je kod većine čipki rađenih iglom za oblikovanje reljefa korištena konjska dlaka.

Poznato je da je za izradu očica (picot) kod nekih čipki tkanih iglom korištena konjska dlaka zvana *crin*, npr., kod čipke poznate pod nazivom Alencon. Tako navodi Tina Frauberger: "Za izradu čitavog niza dentela, umjesto lanene niti pogodnija je bijela konjska dlaka. Ona znatno olakšava posao jer se zbog svoje gipkosti lako prilagođava oblicima, očicama pridaje čvrstoću te se, za razliku od lanenih niti, mnogo lakše provlači kroz čitav niz očica ne oštećujući ih. Kod francuske čipke izrađivane iglom s kraja 18. stoljeća, često se u dentelama nalazi konjska dlaka koja bez svake sumnje namjerno nije odstranjena jer su dentele pri pranju čipke ostajale u

uspravnom položaju, a konjska dlaka zbog svoje transparentnosti nije odudarala od bjeline lanene niti."¹

Zbog konkurencije strojno izrađene čipke, u prvoj polovici 19. stoljeća postajalo je sve teže naći kupce za bijelu, ručno rađenu lanenu čipku. Osim toga, i nošenje se strojno izrađene čipke smatralo vrlo naprednim. U to su vrijeme među višim građanskim slojem bili vrlo moderni i slamnati šeširi, kao modni detalj iz Italije. Od kraja 18. stoljeća postojali su mnogi pogoni za pređu slame, posebice u kantonu Aargau u Švicarskoj te u saskom i češkom gorju Erz.² Čak su osnovane i škole za pređu slame.³

U cilju očuvanja ručnog tkanja čipke na batiće i posla mnogobrojnih čipkarica, noviteti su bili na cijeni. Da se konjska dlaka može koristiti pri izradi čipke na batiće, u to je vrijeme demonstrirano na konkretnom primjeru, odnosno pri izradi šešira. U tu je svrhu čipka od konjske dlake vezena s raznim drugim materijalima, što se stručno naziva "brodiranjem".

Slama kao temeljni materijal

Većinom se koristila slama raži koja je zbog svoje žilavosti pogodna za obrađivanje. Kako su bile potrebne nježne, dugačke vlati, raž se sijala vrlo gusto na tankom sloju zemlje uz malo gnojiva i zaštićeno od vjetrova - gusta sjetva osiguravala je dugačke nježne vlati. Raž se rezala prije sazrijevanja ploda. Travka je imala boju tamnog bakra dok je svjetla slama pšenice bila mjedene i zlatne boje te djelovala gipkije. Sve se češće koristila slama ljetne pšenice. Nakon rezanja, travke su se sušile, uklanjale su se ljuske i rezalo klasje. Kako bi se izbjegla plijesan i nametnici, vlati su oprezno *posipane sumporom*, što im je davalo još "zlatniju" boju. Pojam "zlatno" nije korišten samo zbog boje već i stoga što je slama donosila novac ili zlato, često jedinu zaradu u udaljenim i siromašnim područjima.

Sredinom 19. stoljeća osnovani su prvi pogoni za bojenje slame. Vlati slabije kakvoće bojane su crnom, plavom, crvenom ili zelenom bojom, te razrezivane po duljini tzv. rezačima vlati, nakon čega su se 20-40 puta provlačile kroz dvostruki valjak, što im je davalo potrebnu elastičnost. Za daljnju obradu - dobivanje uvinutih vrpčica za vezenje ili izradu čipke na batiće, vlati su morale biti mokre. No, nisu smjele predugo biti *mokre* da se ne bi upljesnivile. (Ovdje posebno treba napomenuti da mokre vlati na drvenom vretenu dovode do njegova istegnuća, dok vlažne vlati mogu naškoditi jastuku za izradu čipke na batiće. On se brzo usmrđi jer vlaga prodire u njegovu unutrašnjost uzrokujući truljenje materijala kojim je punjen. Isto tako, i igle počinju hrđati).

¹ Frauberger, Tina (1894) *Spitzenkunde*, Leipzig, str. 78

² Spamer, Adolf (1943) *Volkskunst, Heimarbeit und Fabrikindustrie*. u: *Sachsen*, Weimar, str. 37

³ Weber-Partenheimer, W. (1974) *Patente und Handfertigkeiten*, u: *Rundschau*, 4. Ciba-Geigy, Basel, str. 18

Konjska dlaka kao osnovni materijal

Konjska dlaka pojavljuje se u različitim bojama. Najtraženije su čisto crne ili čisto bijele dlake, a šarene u puno manjoj mjeri. Dlake repa duge su 50-88 cm, dok dlaka grive ne prelazi duljinu 45-48 cm. Prije same obrade, konjska se dlaka podvrgava temeljitom čišćenju u otopini sapuna ili u kemijskim kupkama. Ukoliko se konjska dlaka namjerava bojati (crno, crveno ili žuto), čišćenje mora biti temeljitije, npr., odmaščivanjem uz pomoć kemijskih sredstava.

Konjski rep nabavlja se od štavionice kože ili mesnice koja trguje konjskim mesom. U svakom slučaju, dio kože na kojem se nalazi rep mora biti štavljen. Konjsku je dlaku prije obrade potrebno ne samo očistiti nego i omekšati. Za izradu čipke, konjske dlake moraju biti dovoljno dugačke. Stoga se pojedine dlake spajaju tkalačkim čvorom - tanki krajevi spajaju se s tankim, a deblji s debljim. Kako je konjska dlaka pomalo opora (krhka) i neukrotiva te se puni statičkim elektricitetom, potrebno ju je omotati na za to predviđene batiće koji imaju vlastite utege ili zadržati pomoću utega na jastuku za izradu čipke na batiće. U muzeju u Neuchatelu (Švicarska) može se razgledati stalni postav čipke od konjske dlake i batiće s olovnim umecima najrazličitijih oblika i veličina.

Oko 1830. godine izrada čipki na batiće od konjske dlake dolazi u modu. Konjska dlaka uvozi se u Švicarsku iz Sibira, sjeverne Njemačke, sjeverne Francuske, Argentine, Mađarske i Poljske. Ručno izrađena čipka na batiće od konjske dlake često se nazivala blonde i njezina je proizvodnja započela 1847. u gorju Erz za potrebe predionice u Aargau. Ubrzo je usvojena spoznaja da se radovi od slame mogu ne samo našiti, već da se slama može uplesti na batiće, tako da se na uzorku ucrtaju odgovarajuće figure. Kanton Aargau bio je poznat po žitu (po spremištima žita), pa je pređa od slame u tom predjelu staro kulturno dobro.⁴

Široka čipka na batiće od konjske dlake može se vidjeti na mnogim švicarskim pokrivalima za glavu. Ta su pokrivala dio nošnje u pokrajini Emmental u kantonu Bernu i okolnim kantonima, a za njihovu se izradu koristi konjska dlaka većinom crne boje. Važno je još naglasiti da se čipke izrađuju na batiće polu-bodom ili u tehnici *torchon*. Pokrivala za glavu s uspravljenim čipkama od konjske dlake bile su popularne već početkom 19. stoljeća. Ta je čipka izrađivana u području Tramelana u francuskom dijelu područja Jura u kantonu Bern. Poznat je bio i Steckborn sa svojom proizvodnjom čipke od konjske dlake u kantonu Thurgau u Švicarskoj. No čipka na batiće od konjske dlake proizvodila se u Steckbornu tek krajem 19. stoljeća, kada su nošnje s pokrivalima za glavu ponovno postale modernima. U 20. stoljeću prestala je proizvodnja čipke za šešire u Steckbornu jer više nije bila u modi. No, proizvodnja čipke od konjske dlake za pokrivala za glavu za nošnje ipak je opstala, budući da je

---

⁴ Kuhn, Dieter i dr. (1991), *Strohzeiten. Geschichte und Geschichten der aargauischen Strohindustrie Aargau*, str. 91

oko 1920. godine osnovano švicarsko udruženje za nošnje, što je uzrokovalo povećanu potražnju za tom čipkom.⁵

Čipke od konjske dlake i/ili slame poduzeća Jeanneret, Neuchatel

Poduzeće Braća Jeanneret osnovano je 1840. godine u Neuchatelu. Bila je to prva tvrtka koja je proizvodila šarenu čipku od neobičnog materijala poput slame, tkanih ili pletenih vrpca, riblje kosti, kože, konjske dlake pa čak i lišća banane. Koristila se čak manilska konoplja, u prirodnoj boji ili obojena, bijela ili šarena konjska dlaka i sjajni konac (sjajni konac pamučno je predivo koje premazivanjem voskom postaje sjajno i nepoderivo).

Muzej za umjetnost i povijest u Neuchatelu dobio je 1896. godine od obitelji Jeanneret na poklon deset pozamašnih knjiga s više od 2.000 različitih uzoraka.⁶

Prema računima poduzeća Jeanneret, očito je da je bijela konjska dlaka dolazila iz istočne Europe a crna iz Franches-Montagnes, pokrajine kod Neuchatela poznate po uzgoju konja. Konjsku je dlaku prije obrađivanja potrebno spojiti, pri čemu čvorovi ostaju vidljivi. Djelatnosti poput četkanja, zauzlavanja i sl. također su se plaćale pa se i ti računi danas čuvaju u muzeju u Neuchatelu. Zauzlavanje tankih dlaka koštalo je više nego zauzlavanje debljih dlaka.

Dio slame dobavlja se iz Wohlena u kantonu Aargau. Poznato je da su se tamo proizvodili ne samo slamnati šeširi, već i poznata čipka od slame velike finoće. Tvrtka Isler, koja se bavila preradom i prodajom slame, bila je jedna od najvažnijih koja je uspjela opstati do 20. stoljeća. Iz dokumentacije tvrtke saznaje se da joj je poduzeće Jeanneret isporučivalo za daljnju obradu čipku čija je osnovna sirovina bila konjska dlaka. Prva isporuka bila je 1847. godine.⁷

Obitelj Jeanneret osmislila je vlastiti uzorak koji su izvezle čipkarice iz Neuchatela. Na 2. općoj švicarskoj izložbi industrije i obrtništva 1848. godine u Bernu, poduzeće Jeanneret izazvalo je senzaciju čipkom i šeširima od lišća banane.

Uzorci izgledaju poput uobičajenih predložaka za čipku, no razmak igala iznosi između 0,5 i 1 cm budući da je konjska dlaka deblja i čvršća od lanene niti. Primijenjeni su bodovi karakteristični za *torchon-čipku*: polu-bod, rupičasti bod (*Löcherschlag*), djevičanski bod (*Jungferngrund*), kosi ukrasni bod (*schräger Ziergrund*)

---

⁵ Schoop, Birgit (2001) Die Rosshaar und Strohsitzen aus Steckborn, u: *Um Kopf und Krage - Spitze tragen*, Deutscher Klöppelverband e.V. Geilenkirchen, str. 220

⁶ Montandon, Marie-Louise (2001) Das Museum von Neuchatel (Neuenburg) und seine Hutspitzen, u: *Um Kopf und Krage - Spitze tragen*, Deutscher Klöppelverband e.V. Geilenkirchen, str. 216

⁷ Schoop, B. nav. dj. str. 220

te ponekad mrežasti i oblikovni bod (*Spinnen- und Formenschläge*). No ovdje je ponegdje uočljiva promjena rastera, tako da geometrijski uzorak *torchon-čipke* nije uvijek vidljiv.

U knjigama uzoraka mogu se naći mnoge različito ukrašene čipke: *blonde*, koje kao jedini ukras imaju jednu slamnatu vrpce ili rascijepljene vlati slame. Ta je čipka najvjerojatnije zbog svog "zlatnog odsjaja" nazvana *blonde*, jer u velikoj mjeri podsjeća na čipku *blonde* izrađenu od svile prirodne boje. Najživlji i najšarolikiji uzorci nalaze se u knjigama uzoraka *californiennes* ("kalifornijska čipka"). Ona je izrađena od crne i bijele konjske dlake te bogato ukrašena *chenille-koncem*, vunom i slamom.

Slama raži i pšenice ima zlatan odsjaj, no može biti obojena sivo ili tamnocrveno prije nanošenja na čipku od konjske dlake. Za ukras se koriste mnoge druge vrste materijala: staklene perle, pločice od sedefa, vrpce i trake u svim bojama. Kao ukrasni materijal koristili su se manilska konoplja, ramija te niti lista banane. Nije neobično ujediniti više vrsta navedenog materijala na jednoj jedinjoj čipki.

Pogled u budućnost

U Francuskoj se trenutno provodi istraživanje o čipki od konjske dlake koja je nekada izrađivana na batiće u Megeveu, u francuskim Alpama. Radi se o čipki rađenoj bez predloška (*Freihand-Methode*), dakle bez upotrebe zadanoga nacrtanog uzorka kao radne podloge na jastuku za izradu čipke na batiće. Ako se uzme u obzir da se za izradu čipke od konjske dlake, koja se većinom izrađivala *torchon-tehnikom*, koristio raster različit od čipke rađene *torchon-tehnikom*, moguće je zamisliti da se takva čipka može izraditi potpuno bez uzorka.

Prevela: Sanja Novak